

började klä in husfasaderna med träpanel, vilket i sin tur hängde samman med sågverksindustrins produkter, med början i mitten av 1800-talet.

I bokens kapitel om fasadfärger presenteras en arkitektonisk och stilhistorisk översikt över den faluröda slamfärgens byggnader genom tiderna och på samma sätt den ljusa linolefärgens arkitektur från 1750-talet fram till 1950-talet. Avsnittet "Målarboken" som behandlar såväl exteriör- som interiörmåleri innehåller liksom boken i övrigt rika illustrationer i form av foton och teckningar samt faktarutor med praktiska beskrivningar av olika arbetsmoment och recept på färger. Det är sakliga beskrivningar som inspirerar och lockar till att pröva själv. Boken är en praktisk lärobok i kulturhistoria och byggnadsvård som förespråkar att man måste ta reda på och förstå varför ett gammalt hus ser ut på ett speciellt sätt. Med författarens egna ord: att knäcka koderna, att förstå tankegångarna. När man har förstått logiken och hemligheterna, då öppnas möjligheterna att utveckla sin egen stil på traditionens grund. Den fysiska miljön ger alla förutsättningar för att knyta det förflutna till framtiden, som också är en länk till vårt sökande efter identitet.

Boken präglas av författarens gedigna kunskaper och analytiska syn på det traditionella hantverket. Det levande immateriella kulturarvet, som de sk "tysta" eller "handlingsburna" kunskaperna står för är idag ett vetenskapsområde med de traditionella hantverken i centrum.

Dräneringen av den praktiska kunskapen inom detta område har varit omfattande under 1900-talets andra hälft. Det är hög tid att rädda och föra vidare de kunskaper som alltjämt finns. Hantverk för framtiden är ett vetenskapsområde under

utveckling för professionella hantverkare på universitets- och forskarnivå. Kunskaper om material och hantverkstekniker är avgörande för våra möjligheter att på rätt sätt ta hand om det materiella kulturarvet, dess byggnader och föremål. Det gäller såväl för den professionelle hantverkaren som för den intresserade fastighetsägaren/hyresgästen. *Stora boken om byggnadsvård* är en inspirationskälla och ett stöd för bevarandearbete med tradition, kvalitet och miljömedvetenhet i fokus.

Lena Palmqvist

Avd. chef

Nordiska museet

lena.palmqvist@nordiskamuseet.se

Gunvor Gustafson & Jan Lundell, *Lador, logar och långor. Om Hälsingeböndernas uthus.*

Förlag Helsingiana, Hälsinglands museum, 2008, 160 s.

ISBN 978-91-976185-3-3

Tipplador, härbren, bakstugor, smedjor, skvaltkvarnar, torkstugor och badhus står i centrum i Gunvor Gustafssons och Jan Lundells bok från 2008 om Hälsingeböndernas uthus. Det är en rik variation av byggnader som presenteras i boken, som ger en fyllig inblick i Hälsinglands byggnadsskick från medeltid fram till 1900-talets början.

Författarnas ambition har varit att kartlägga samtliga uthustyper som hörde

till bondgårdarna i Hälsingland. Det var en ambition som snart fick överges och i boken har författarna valt att koncentrera sig på omkring ett 30-tal olika hustyper, som de menar är representativa för de mest typiska uthusen vid en hälsingegård. Även denna nedbantade ambition är dock mer än tillräcklig. Författarna ursäktar sig i förordet att kartläggningen inte är heltäckande, men den dokumentation de gjort av de utvalda byggnadstyperna är noggrann, ingående och uttömmande, få detaljer passerar dem obemärkt förbi. Som exempel kan nämnas de utmärkta planritningarna av byggnaderna där minsta detalj vad gäller byggnadens funktion finns angiven. Det gör det lätt för läsaren att följa med i diskussionerna om husens funktionalitet och deras koppling till marktypen.

Syftet med boken är att visa på den stora mängd av lador, logar och långor – bondgårdarnas ekonomibyggnader – som fanns och fortfarande finns i anslutning till de ståtliga mangårdsbyggnaderna. Att fokus hittills främst varit på själva mangården med manbyggnaden är inte en större nyhet, och därför är det lovvärt att författarna valt att fylla det tomrum som faktiskt existerar i kunskapen om uthusen och deras funktion i gårdsekonomin.

Det är utan tvekan en skatt som författarna Gunvor Gustafson och Jan Lundell visar upp i sin bok. En hälsingegård hade ungefär ett 30-tal olika uthus med olika funktioner som baserade på de arbetsuppgifter som skulle utföras vid gården. En del bondgårdar kunde ha ännu fler uthus, kanske upp mot ett 50-tal. Alla dessa byggnader fanns inte i direkt anslutning till mangården med dess hus, utan en del var placerade i anslutning till de platser där arbetet skulle utföras.

I bokens inledning tecknar författarna en bakgrundsbild till den hälsingska gården med dess uthus och bebyggelsemiljöer. Här var marktyperna centrala för vilken typ av hus och därmed uthus som fanns vid bondgårdarna. De äldsta gårdarna var belägna på den bördigaste jorden med mer traditionellt jordbruk som huvudsysselsättning, medan bosättningarna i skogsbygderna, där marken vanligtvis var mer stenig och svårbrukad, var tvungna att överleva på en kombination av kolning, jakt, fiske och odling. Dessa sysslor krävde sina speciella hustyper som i vissa fall skilde sig från de uthus som fanns vid gårdarna belägna på de mer bördiga markerna. Husen var i första hand mycket funktionella och uthusen som fanns i anslutning till de olika marktyperna var starkt bundna av de verksamheter som förekom på platsen. Vid större sjöar kunde man finna sjöbodnar och båthus och vid vattendrag återfanns kvarnar, sågar och linberedningsverk. Byggnaderna var vanligen placerade i skogsbryn, på steniga backar eller liknande för att inte inkräkta på den dyrbara odlingsjorden. Byarna var länge, i alla fall en bra bit in på 1800-talet, små och bestod av tre eller fyra gårdar. Dock var det totala antalet byggnader stort, och de var ofta tätt placerade.

Mycket metodiskt arbetar sig författarna igenom de olika typerna av hälsingeböndernas uthus. I olika kapitel redovisas byggnader för djur, förvaring, bearbetning och förädling. Mot slutet av boken berörs även andra typer av ekonomibyggnader, som till exempel badhus, källhus och spruthus. Texten är mycket beskrivande och informativ och går in på djupet när det gäller byggnadernas funktion i gårdsökonomi och deras utseende. Varje kapitel är försett med en stor mängd fotogra-

fier, kartor, plan- och situationsritningar. Fotografierna är samtida och visar byggnaderna så som de ser ut idag. Många av byggnaderna är anmärkningsvärt välbevarade och fotografierna ger läsaren chansen att se byggnaderna i den miljö man kan finna dem idag. Tillsammans med kartorna, både äldre och nyare, blir det möjligt att se hur byggnaderna var placerade i förhållande till varandra, till mangårdsbyggnaderna och till det omgivande landskapet. Utöver detta har författarna även lagt till planritningar av husen. De rika illustrationerna gör att boken kan läsas på flera sätt. Mycket information går att utläsa ur bildtexterna och en trevlig synergieffekt är att läsaren får insikt om de olika typer av arbeten som var nödvändiga vid bondgårdarna. Illustrationerna av bakugnar, städ, drivaxlar och kvarnhjul ger en fördjupad insikt om människornas levnadsvillkor och vardagsliv.

Det breda angreppssätt som författarna har i sin dokumentation av uthusen i Hälsingland gör att byggnaderna sätts in i sitt historiska och näringsmässiga sammanhang. Deras funktionalitet står helt klart i fokus, men det betyder inte att även det kulturella sammanhanget saknas. Det är tydligt att författarna letar efter det typiskt och unikt hälsingska i byggnaderna. Strävan är att förklara och förstå dess "egenart och dess samband med det varierande landskapets olika marktyper" (s. 10). Det är en självklar ambition i en bok om uthus i det aktuella landskapet, men ibland försvinner denna ambition i själva texten. För mig som läsare hade det varit särskilt intressant att få veta vad det var i byggnaderna som gjorde dem till just typiskt hälsingska och hur detta skiljer sig från den byggnadskultur som man kan se i andra delar av landet.

Gunvor Gustafson och Jan Lundells bok *Lador, logar och längor. Om Hälsingeböndernas uthus* innehåller en diger dokumentation av ekonomibyggnaderna kring bondgårdarna. Kanske är det en bok som i första hand vänder sig till de med ett redan existerande intresse av byggnadskultur och Hälsingland. Detta betyder dock inte att även en intresserad allmänhet inte skulle ha behållning av att läsa boken. Inte minst den stora mängden illustrationer gör att man får en fördjupad inblick i både byggnadernas utseende och funktion. Det är svårt att inte bläddra fram och tillbaka i boken för att studera bilderna och läsa bildtexterna. Författarna har även bifogat sammanställningar och ordförklaringar i boken, vilket gör texten mer lättillgänglig även för de som inte besitter specialkunskaper. Genomgående dokumenteras Hälsinglands byggnadsrikedom i boken på ett mycket förtjänstfullt sätt och det är särskilt roligt att just ekonomibyggnaderna har fått ett uppsving inom forskningen, i synnerhet som deras plats i gårdsökonomi på många sätt var avgörande för gårdens fortlevnad.

Marie Steinrud

Fil. dr. post doc., Etnologiska avd.,
Inst. för etnologi, religionshistoria &
genusvetenskap, Stockholms universitet
marie.steinrud@etnologi.su.se